МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Дагестан
МБОУ «Верхнеджженгутайская СОШ»

РАССМОТРЕНО
на заседании ШМО учителей
род. яз. и лит-ры
Руководитель ШМО
Хайбулаева С.Г.
Протокол №______
«28» авг. 2024г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора по УВР
_____ Гаджиева А.Г.
Протокол №______
от «____» ________2024г.

УТВЕРЖДАЮ
Директор школы
______ Меджидова С.Г.
Приказ № 40/1
От «2» 09 2024г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета
«Родная (аварская) литература»

для **5-9** класса основного общего образования
на 2024-2025 учебный год

Составитель:

Учитель родного языка и литературы

Мустафаева С.С.

AnyScanner

ПРОГРАММАЯЛЪЕ БАЯН

Художествияб адабияталъ к1удияб кумек гьабула кинабго рахъ камилав инсан куцазе, г1агараб халкъалъул рух1ияб бечелъиялъул кьуч1алда г1олилазе тарбия кьезе.
Гьединлъидал школалда малъизе т1аса рищун руго ц1алдохъабазе мустах1икъал, маг1наялъул ва мац1алъул рахъалъ щвалде щварал авар литератураялъул ва вацлъиялъул миллатазул цо-цо асарал. Гьезда т1ад х1алт1улаго, лъималазда лъазе ккола художествиял асаразул анализ гьабизе, гьезие бит1араб къимат кьезе ва адабияб теориялъул к1вар бугел баяназдаса пайда босизе, гьелдаго цадахъ гьезие рагьизе ккола художествияб каламалъул пасих1лъи ва гьварилъи. Раг1ул устарлъиялъул асарал малъи ккола адабияб курсалъул аслияб рахълъун.
Малъиялъул мурадлъун ккола раг1ул устарлъиялда лъимал хадур гьезари, камилал художествиял асаразда гьорлъе раккизе ругьун гьари, пасих1аб сипатияб каламалъул тату лъаялде гьел рачин, гьелъул кьуч1алда асаразулъ рихьизарурал обществиял гьоркьорлъабаздалъун, г1адамазул г1амал-хасиятаздалъун авторасе абизе ва бихьизабизе бокьараб аслияб пикру рагьиялде ва бич1ч1иялде рач1ин.
Адабияб курсалда жаниб хасаб бак1 ккола ват1ан хиралъиялъул, миллатазда гьоркьоб гьудуллъи кквеялъул, дунялалъулго зах1матхалкъалъул мурадал ц1униялъул асар ц1алдохъабалъ куцаялъ.
Адабияталъул дарсаз лъимал т1амула миллатазул адаб-х1урмат гьабизе, миллатазда гьоркьоб гьудуллъи, вацлъи бищун къиматаб бечелъи х1исабалда къабул гьабизе. Гьеб мурадалъе г1оло ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула цогидал миллатазул литератураялдаса авар мац1алде руссинарурал лъик1ал асаразулгун.
Лъайгун тарбия кьеялъул масъалабиги, ц1алдохъабазул г1елалъулаб х1албихьиги х1исабалде босун, авар мац1алда литератураялъул курс г1уц1ун буго к1иго бут1аялдасан: т1оцебесеб V-IX классазда литературияб ц1али, к1иабилеб — дагъистаналъул литератураялъул курс.
V-IX классазе ц1алул материал кьун буго тарихиябгун-тематикияб ва жанразул тартибги ц1унун. Гьениб х1исабалде босула байбихьул классазда ц1алул дарсазда лъималазе щвараб х1албихьи ва гьениб лъураб кьуч1алда г1уц1ула хадубккун литературияб ц1али.
V-IX классазда малъизе программаялда рихьизарун руго лъайгун тарбия кьеялъе лъик1ал ресал ругел, рич1ч1изе бигьаял, художествияб рахъалъ щвалде щварал халкъияб к1алзул гьунаралъул, авар адабиятальул ва вацлъиялъул миллатазул хъвадарухъабазул т1аса рищарал асарал.
Гьаб программаялъул аслияб т1алаб: литератураялде лъималазул рокьи ц1ик1к1инаби; чвахун ва пасих1го ц1алиялъул бажари камиллъизаби; малъулел асаразул гьварилъуде раккизе ва аслияб пикруялда (идеялда) хадур гьезе к1везелъун, анализалъе авалияб роцада лъимал ругьун гьари, т1ахьал ц1ализе гьира-шавкъ бижизаби.
V-IX классазе т1аса рищарал асараз рес кьола ц1алдохъабазул г1умруялъул х1албихьи бечед гьабизе, сипатияб каламалъул лазат босизе лъималазда малъизе, гьезулъ рух1ияб сахаватлъи куцазе, г1умруялда дандч1валел г1емерал лъугьа-бахъиназе бит1араб къимат кьезе ругьун гьаризе.

Щибаб классалъул курс г1уц1ун буго тарихиябгун тематикияб тартибги ц1унун. Гьелъ рес кьола лъималазул лъай г1амлъизабизе, литературиял асаразда кколел лъугьа-бахъинал ч1ванкъот1араб тарихияб заманалда хурхарал рук1ин ц1алдохъабазда бич1ч1изабизе, ва гьезда бихьизабизе гьел асаразда жаниб бат1и-бат1ияб тарихияб заманалъул г1адамазул г1умруги г1амал-хасиятги ва рук1а-рахъинги гвангъун цебеч1езабун бук1ин; гьелдаго цадахъ лъималазе рагьула жакъасеб къоялдаги гьел малъулел асаразул бугеб к1вар: гьанжесеб г1умруялъе бит1араб къимат кьун бажаруларо, аралда данде кквеч1ого.

X-XI классазда малъула дагъистаналъул литература.

X-XI классазда малъизе х1исабалде росун руго дагъистаналъул вацлъиялъул миллатазул машгьурал раг1ул устарзабазул т1асарищарал асарал.

Т1асиял классазда авар ва дагъистаналъул литература малъиялъул аслияб масъалалъун ккола художествиял асарал гъваридго рич1ч1улев, гьезул идеялда (аслияб пикруялда), сипатияб каламалъул хаслъабазда хадув гъолев, гьезие бит1араб къимат кьун бажарулев, жиндир халкъалъул рух1ияб бечелъи босарав чилъун щивав ц1алдохъан вахъинави.

Авар адабияталдаги инсаниятальего г1аммал образал ратизе ва ратlа рахъизе лъимал ругьун гьарула. Учителас ц1алдохъабазда малъула, халкъалъ ч1езарурал рух1иял г1урхъабазда рекъон, героязул хьвада-ч1вади, г1амал-хасият борцине. Гьебго х1алт1и г1урус адабияталъул дарсаздаги гьабулелъул, к1иябго адабияталда рух1иял т1алабал т1урараб куц данде ккун, г1аммал рахъал ратани, лъимал х1асилалде рачине зах1малъуларо.

Школалда малъизе т1асарищун руго хъвадарухъанасул художествияб рахъалъ камилал, тарбия кьеялье мустах1икъал асарал.

Ц1алдохъабазда т1адаб буго классалданиги рокъобниги гьел асарал т1уранго ц1ализе. Ц1алулаго лъугьараб рух1ияб асаралъул кьуч1алда гьабула анализалъулаб х1алт1иги.

Асарал малъулаго, хъвадарухъанасул г1умруялъул ва творческияб нухалъул х1акъалъулъ баяналги кьезе ккола. Гьелъ квербахъула художествиял асарал гъваридго рич1ч1изаризе гуребги, ват1аналъе рит1ухъав, халкъалъул рух1ияб байрахъ борхатго ккезе къеркьарав раг1ул устарасул х1алуцараб г1умру, жигараб х1аракатчилъи баян гьабизеги. Гьелъул х1асилалда ц1алдохъабазда цебе ч1езе ккола т1олабго жиндир пагьму-гьунарги рек1ел бух1иги хирияб Ват1аналъе, г1агараб халкъалъе хъулухъалъе кьурав г1акъилав авторасул гвангъараб сипат.

Аваразул ва дагъистаналъул цогидалги миллатазул адабияталъул г1аммаб цебет1еялъул бицинеги программаялда заман бихьизабун буго.

Анализ гьабулелъул, т1адч1ей гьабула малъизе рихьизарурал асаразда ва пайда босула цереккун малъараздаса.

«1946-1990 соназда дагъистаналъул халкъазул адабият» малъулаго, т1адч1ей гьабизе ккола программаялда кьурал т1асарищарал асаразда.

X-XI классазда дагъистаналъул цогидал миллатазул литератураялдаса бищун лъик!ал раг1ул устарзабазул цо-цо асарал гъваридго малъиялъ рес кьола Дагъистаналъул халкъалъул гъунки, рух1ияб цолъи, г1ахьалаб къисмат, бат1и-бат1ияб кьералъул цогояб культура бук1ин бихьизабизе, миллатазда гьоркьоб гьуинлъи-вацлъи бищун т1адег1анаб хазиналъун лъугьин баян гьабизе. Дагъистаналъул хъвадарухъабазул цебесеб ва гьанжесеб къисматалъул релълъен, гьезул адабият цогояб чвахиялде свери баянго бихьизабизе бигьалъула, дандеккун хал гьабураб мехалъ.

Программаялда мух1канго ч1езарун руго щибаб классалда лъималазда лъазе кколел литературияб теориялдаса баянал. Теориялдаса авалиял баянал кьезе байбихьула 5 классалда, хадубккун гьезул сиях1 ц1ик1к1инабизе, малъарал гъварид гьаризе х1исабалде росун руго. Асаразул анализ гьабулелъул, ц1алдохъабаз теориялъул баяназдаса г1ат1идго пайда босизе ккола.

X-XI классазда мугъч1вай гьабула гlурус адабияталъул дарсазда малъарал адабияб теориялъул баяназда.

Рагlа-ракьанде щун, адабияб лъай кьеялъул масъала т1убан бажаруларо, г1ат1идаб къаг1идаялъ класстун къват1исеб ц1али г1уц1ич1ого. Гьединлъидал чара гьеч1ого т1убазе ккола класстун къват1исеб ц1алиялъул программаги.

Гьезда тlасан гара-ч1вари гьабизе хасал дарсалги рихьизарун руго. Муг1алимасда т1адаб буго ц1алдохъабазе ц1ализе кьезе цох1о рихьизарурал гурелги, ахираб заманалъ басмаялде рахъарал, критиказ реццарал ц1иял асаралги.
Щибаб классалъул программаялда кьун буго к1алзул ва хъвавул калам цебет1езабизелъун т1орит1изе кколел х1алт1абазул къадар.
Гьел х1алт1аби щулаго рухьарал руго адабиял асарал малъиялда. Гьединльидал лъималги ругьунлъула сипатияб каламалде, поэтазул, хъвадарухъабазул пасих1аб мац1алде, раг1аби дандразе, хабар г1уц1изе, маг1наялда рекъараб форма батизе, жидерго пикру къокъго ва баянго загьир гьабизе. Гьелдалъун асаразул анализ гьабизеги, гьезие къимат кьезеги ц1алдохьабазул бажари борхула.
Программаялда ч1езабун буго, адабияталъул курс малъулаго, лъималазе щвезе кколеб лъаялъул ва лъугьине кколеб бажариялъул мух1канаб г1урхъи-рахъ. Лъазе ккола малъулел асаразул х1асил бицине, щибаб классалъул программаялда кьурал литературияб геориялъул баяназдаса г1ат1идго пайда босизе, программаялъ т1адаллъун гьарурал текстал рек1ехъе ц1ализе.
Ругьунльиялъулгун бажариялъул т1алабал к1ийиде рикьун рихьизарун руго:
-Асаралъул анализ гьабун ва гьелъие къимат кьун бажари;
-Калам г1уц1ун бажари.
Программаялда бихьизабун буго щибаб художествияб асар малъизе бикьун кьураб ц1алул заман.
Адабияталъул дарсазда цадахъго г1ат1идго бачине ккола класстун къват1исеб х1алт1иги: адабияб кружок, лигературиял х1аял, пасих1го куч1дул, харбал ц1алиялъул къецал, бихьаралда т1асан гара-ч1вари г1уц1и, поэтазул, хъвадарухъабазул бак1азде сапарал гьари, литературиял музеязде щвей, халкъияб к1алзул гьунаразул асарал рак1ари г1адал тадбирал.

Тематический план по родной (аварской) литературе 5 класс **/*1 час в неделю*/**

№	Тема	Часы	Наглядный материал	Домашнее задание	По плану	Фактич.
1	Ц1алдохъабазе хит1аб. Халкъияб к1алзул гьунар.	1	Халкъиял к1алзул гьунаралъул ц1иял асарал; халкъияб бицен щиб кколебали; маргъа щиб кколебали к1алзул гьунаралъул г1исинал асарал.	Гьум 3-6		
2	Раг1ул искусство х1исабалда адабияталъул х1акъалъулъ авалияб баян. **«Ганч1ил вас»**	1	Ц1алдеялъул к1вар рагьи.Литература раглул исскуство букlиналъе баян кьей.	Гьум 8-10		
3	«Лъабго гьунар гьабурав бах1арчи»	1	Глажаибал ишазул хlакъалъулъ маргъабазе баян кьей.Маргъаялъул аслиял бутlаби къокъго рицине ругьун гьа	Гьум 14-20		
4	Дир сонал т1икъваялда хъван руго	1	Бац1илги царалги ц1аказда гъоркь щал нилъеда рихьизе кколел	Гьум 21- 23		
5	«Кьурулъ хут1арав Г1али»	1	Пасих1го ц1ализе	Гьум 25- 28		
6	Бицанк1аби Кицаби ва абиял	1	Бицанк1абазул хаслъи ва к1вар рагьи. Бицанк1аби ч1вай - каламалъул култуоа борхиялъе аслияб шарт1лъун бук1ин	Гьум 29- 37		
7	Лъараг1азул халкъияб кеч1 (Янгъизасул кеч1)	1	Къокъаб х1асил бицине ругьун гьари	38-40		
8	Литературиял маргъаби Ц1адаса Х1амзат **« Гъалбац1ги г1анк1ги»**	1	Коч1одалъун хъвараб асар бит1ун, чвахун, раг1ун ц1ализе ц1алдохъаби ругьун гьари. гьижаялъул коч1ол г1уц1иялъе авалияб баян кьей ва аллитерациялъулгун лъай-хъвай гьаби.	Гьум 47- 49		
9	«Гъалбац1ги г1анк1ги»	1	Г1адатаб анализалдалъул кумекалдалъун зулмучиясул ахир хвалдалъун лъуг1улеблъи	Гьум 50- 54		
10	Г1абдулмажид Хачалов **«Шахламаз»**	1	«Бах1арчи хъабчилъ ватула» абураб кици –маргъаялъул аслияб маг1на бук1ин.	Гьум 57-63		
11	Г1абасил Мух1амад **«Ч1ибирикъ»**	1	Къокъаб х1асил бицине ругьун гьари	Гьум 64- 70		

12	Г1абасил Мух1амад **«Ч1ибирикъ»**	**1**	Къокъаб х1асил бицине ругъун гъари	Ц1ализе 71 - 76		
13	19 г1асруялда авар адабият. Инхоса Г1алих1ажияв **«Бечедал чаг1азде»**	**1**	Жиндирго зах1маталдалъун бет1ербахъи гъабулев исанасул сахаватлъи ва рек1ел бечелъи бихьизаби. Ц1алул бажари камиллъизаби. Аллитерациялъулгун практикияб лъай-хъвай гъварид гъаби.	Гъум 84- 86		
14	Эпитеталъул х1акъалъулъ баян Элдарилав **«Хъуру - хъара»**	**1**	Рит1ухълъи гьеч1олъи шаг1ирас каки бич1ч1изаби. 19 г1асруялъул ахиралда мискинал маг1арулазе т1ад чаг1азул бук1араб зулму ц1алдохъабазе рагьи.	Гъум. 87-90		
15	Калам цебет1езаби	**1**		Малъараб материал такрар гъаби		
16	Кочхюралдас Саг1ид **"Милъиршо"**	**1**	Ц1алул бажари борхизаби. Т1абиг1аталъул берцинлъи - милъиршо.	Гъум 92- 95		
17	Абут1алиб Гъапуров **«Дир г1умру»**	**1**	Дандекквеялъе баян кьей. Раг1ул бит1арабги хъвалсарабги маг1наялъул х1акъалъулъ авалияб бич1ч1и.	Гъум 96 - 103		
18	**«Дир г1умру»**	**1**	Художествиял деталазул кьуч1азда г1адатаб анализ гъабизе малъи.	Гъум 104 - 108		
19	Г1азиз Иминагъаев **«Х1алт1ухъанасул г1умру»**	**1**	Ц1алул бажари борхизаби, кочол роцен такрар гъаби. Г1адатаб анализалъул кумекалдалъун гъардухъанаб г1ум	Гъум 110 - 112		
20	Ц1адаса Х1амзат «Гъудуллъи лъилгун кквелеб»	**1**	Т1ехь рух1ияб бечелъи бук1ин, ва гьелъулгун гъудуллъи ккввеялъул пайда ц1алдохъабазда	Гъум 115 - 116		
21	Мух1амад Шамхалов **«Зурмихъабазул нохъода»**	**1**	Литературиял героясул х1акъалъулъ баян г1ат1ид гъаби. Анализалъул кумекалдалъун гъудуллъиялъул закон бич1ч1иялде лъимал рачин. Лъималазулъ сахаватаб г1амал куцай.	Гъум 117- 124		
22	«Зурмихъабазул нохъода»	**1**	Литературиял героясул х1акъалъулъ баян г1ат1ид гъаби. Анализалъул кумекалдалъун гъудуллъиялъул закон бич1ч1иялде.	Гъум 125 - 132		
23	Мух1амад Сулиманов «Х1инкъараб сапар»	**1**	Диалогалъул х1акъалъулъ баян кьей лъималазул ц1али дурус гъаби	Гъум 136- 146		

24	«Х1инкъараб сапар»	**1**	Набилги Самилги ц1аралдасан х1асил бицине лъай. Лъималазул гьудулъи к1удияб къуват бук1ин бихьизаби.	Гьум 147 - 156		
25	Расул Х1амзатов **«Вера Васильевна»**	**1**	Пасих1го ц1алиялъул бажари камил гьаби. Халкъазул гьудуллъи гучаб къуват бук1ин баян	Гьум 159- 165 1		
26	Расул Х1амзатов **«Маша»**	**1**	Художествияб асаралда жаниб гагаралъул к1варалъул авалияб баян кьей. Ват1ан хиралъиялъул асар лъималазулъ.	Гьум 166 - 168		
27	Г1абдулмажид Хачалов «Т1аса лъугьа, гьалмагъ майор»	**1**	Художествияб асаралда жаниб гагаралъул к1варалъул авалияб баян кьей. Ват1ан хиралъиялъул асар лъималазулъ ц1ик1к1инаби	Гьум 170 - 178		
28	Фазу Г1алиева "Рии т1ад бан буго дир т1алъелалда **"Муг1алим"**	**1**	Ц1алул бажари борхизаби. Т1абиг1аталде ва Ват1аналде рокьи	Гьум 180- 185		
29	Мух1аммад Абдулх1алимов **«Инсул мина»**		Ц1алул бажари борхизаби. Т1абиг1аталде ва Ват1аналде рокьи	Гьум 186 - 195		
30	Абулмуслим Джафаров **«Сих1ираб ци»**	**1**	Литературияб мац1алъул т1алабазда рекъон худ. текст бит1ун ц1ализе ругьун гьари.	Гьум 201- 206		
31	Кадрия Темирбулатова «Дир лъимерлъиялда хиял бук1ана»	**1**	Литературияб мац1алъул т1алабазда рекъон худ. текст бит1ун ц1ализе ругьун гьари.	Гьум 208 - 209		
32	Ц1адаса Х1амзат «К1иго кетуги церги»	**1**	Литературияб мац1алъул т1алабазда рекъон худ. текст бит1ун ц1ализе ругьун гьари	Гьум 211 - 213		
33	Класстун къват1исеб ц1али. Муса Мух1амадов « х1анч1ил Ват1ан»	**1**	Дандекквеялъул х1акъалъулъ авалияб баян кьей. Ц1алул бажари борхизаби.	Ц1али		
34	Калам цебет1езаби			Малъараб материал такрар гьаби		

Лъаялъул ва бажариялъул рахъалъан V классалъул

ц1алдохъабазда цере лъолел аслиял т1алабал

Ц1алдохъабазда лъазе ккола:
-лъазарурал асаразул ва гьезул авторазул ц1арал;
-лъазарурал асаразул багьадуралги ва гьел гьоркьор г1ахьаллъулел лъугьа-бахъиназул рахасги;
-адабияб теориялдаса баянал: художествияб асаралъул багьадур, багьадурасул монолог, диалог; дандекквей, олицетворение, эпитет;
-адабиял маргьабаздаса халкъиял маргьабазул бат1алъи;
-программаялда рек1ехъе лъазаризе рихьизарурал текстал.

I

Ц1алдохъабазухъа бажаризе ккола:
-лъазарурал асаразда гъорлъа хасал лъугьа-бахъинал рат1а рахъизе;
-лъазарулел асаразда жанир кколел лъугьа-бахъиназда гьоркьоб заманияб ва г1илла-мурадияб бухьен ч1езабизе;
-муг1алимасул т1адкъаялда рекъон, лъазабулеб асаралъул багьадурасул г1амал-хасият бицине.

II

-минуталда жанияб 90-100 раг1и кколеб хехлъиялда лъазарурал текстал раг1ун, рит1ун ва чвахун ц1ализе;
-рек1ехъе лъазарурал асарал пасих1го ц1ализе;
-зах1маталъул темаялда сочинение хъвазе (жиндирго х1алт1ул х1албихьиялъул къуч1алда);
-асаралъул багьадурасул хасият рагьизе (бицунги хъванги);
-асаралъул багьадураздехун ва лъугьа-бахъиназдехун лъугьараб бербалагьиги загьир гьабун, жинцаго ц1аларал художествиял асаразе къимат кьезе (бицун).

Авар адабият 6 класс

№	Дарсил тема	Саг1тазул	Дарсил мурад	Рокъобе х1алт1и	Планалъулаб къо-моц1	Х1ужжаялъул аб къо-моц1
1	Авар адабият ва г1умру	1	1. Лит. асаразул тайпабазул бици; 2. Фальклоралъе г1аммаб баян кьезе; 3. Авар адабияталде рокьи бижизаби.	Гьум 3-6	02.09	
2	Къайицадахъал.	1	1. Халкъияб к1алзул гьунаралъул асаразе баян кьезе; 2. Маргьабазул тайпабазул бици; 3. Рит1ухълъи цебе гьаби- маргьаялъул аслияб мурад бук1ин бич1ч1изаби	Гьум 7-9. Бицине	09.09	
3	Ралъдал чу. Маргьаялъул анализ	1	1. Маргьа ц1али; 2. «Къварилъи бихьич1ого, г1ат1илъи щоларо» - абураб кицаялъул маг1на бици; 3. Маргьаялъул анализ гьаби; 4. Гьунар ц1ик1асул ц1ар к1одо гьаби 5. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 9-20. Сурат бахъизе	16.09	
4	Муг1рузул Г1али	1	1. Ц1алул бажари борхизаби 2) К1алзул гьунаралъул асаразде рокьи ц1ик1к1инаби	Гьум 21-25	23.09	
5	Муг1рузул Г1али. Анализ	1	1. Кинаб къимат мац1ихъанлъиялъе халкъалъ кьолеб бугеб бихьизабизе; 2. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 21-27. Кесек рек1ехъе лъазабизе	30.09	
6	Халкъияб к1алзул гьунаралъул асаралъул х1акъалъулъ баян. Г1. Хачалов « Г1акъилаб къадако»	1	1. Халкъиял к1алзул гьунаралъул асаразул бици; 2. Маргьабазул тайпаби такрар гьари 3. Маргьабазде рокьи ц1ик1к1инаби	Гьум 27-30	07.10	
7	Заирбег Г1алиханов. Беццаб сапар Халкъиял маргьабаздаги ва литературияздаги гьоркьоб бат1алъи	1	1.Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Сих1ру ва макру рик1к1ад гьабизе кколеблъи бич1ч1изабизе 3. Маргьабазда гьоркьоб бугеб бит1алъи бихьизаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 35-49 Гьум 49-51	14.10	
8	Г1. Шахтаманов. Халкъалъул щцин	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Бах1арчилъи ц1алдохъабазулъ бижизаби	Гьум 54-59	21.10	

9	Халкъалъул ццин. Анализ	1	1. «Цо чияс бо г1уц1ула, цо чияс бо биххула», - абураб кициялъул маг1на бич1ч1изаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби	Гъум 54-63	28.10	
10	И. Г1алихх1ажияв. «Рицинин цо хабарал». Кицабиял алфазал	1	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Ц1алдохъабазул зах1маталдехун бугеб рокьи ц1ик1к1инаби; 3. Бац1ц1адаб, г1ет1 т1ун щвараб маг1ишаталда бугеб баракаталъул бицине 4. Коч1ол анализ гьабизе. 5. Ц1алул бажари борхизаби	Гъум 65-68. 5 рек1ехъе лъазабизе	11.11	
11	Хъ.Мах1муд. Рек1елъ иях1 бугев аск1овег1ан ц1ай	1	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1алкъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Чияр зах1мат кваналел макруял чаг1азул къасдал къват1ир ч1вазарун ругеб куц; 3. Ц1ияб г1умру т1аде щолеб бук1ин бихьизабизе шаг1ирасул бугеб рак1ч1ей бихьизабизе.	Гъум 70-73. Рек1ехъе лъазабизе	18.11	
12	Батирай. Бах1арчиясул куч1дул	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баянал кьезе; 2. Батирайил заманаялъ Ват1ан ц1униялъул бук1араб ц1арги к1варги лъазе; Багьадурасул кинаб г1амал-хасият бук1ине кколеб бихьизабизе. 3. Батирайил коч1олаб кламалъул гъварилъи, г1адатлъи,къокълъи. 4. Метафораялъе аслияб бич1ч1и кьезе;	Гъум 74-77. Рек1ехъе лъазабизе	25.11	
13	Ахтиса Х1ажи. «Мискинчияс Г1акълу кьуни», «Цо кагъат бит1е» Къуркълиса Щазал г1умру ва къисмат		1. ПасихIгo, пикру гьабун, асарал цIализе. 2. Асаразда хурхун суалал кьезе. 3. Асаразда хурхун, суалазе жавабал кьезе. 4. Авторасул кинаб бербалагьи асаразул герояздехун бугебали ургъизе. 5. Щиб мурадалда хъвараб асарали пикру гьабизе. 1. Щазал г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 2. Г1адамазе наг1ана, кьезе бегьулареблъи бицине ва лъазе; 3. Бечедав вук1иналъ жиндие щоларев васас ячиниланги гуккун, рехун тарай ясалъул кьог1аб къисмат бихьизаби; 4. Рокьи г1азаб, рух1ияб бечелъи рагьизе коч1охъаналъул бугеб гьунар	Гъум 84-86	02.12	
14	Йирчи Гъазахъ. «Сибиралдаса кагъат» «Икъбал»	1	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ баянал; 2. Зулму гьаби, х1ач1лъи лъик1аб г1амал-хасият гьеч1еблъи лъазе; 3.Ват1анги тезабун, Сибиралде рит1арал дагъистаниязул кьог1аб г1умруялъул сурат цебеч1езабун бугеб куц бихьизабизе 4. Туснахъ къот1аразул рижараб ракьалъухъ урхъи бихьизабизе 5. . Бечелъиялде балагьун, чиясул къадру борцунеб социалияб г1уц1иялде авторас г1унт1изабулеб г1айиб бихьизаби	Гъум 78-83	09.12	
15	Калам цебет1езаби.	1	1. К1алзул ва хъвавул калам цебет1езаби: 2. Малъараб материал такрар гьаби.		16.12	

16	20 г1асруялъул авар адабият. Ц1. Х1амзат. Г1умру ва адабияб х1аракат Шамил. Чоде бет1ергьанас хъвараб.	1	1. Поэтасул г1умруялъул х1акъалъулъ баянал кьезе; 2.Ц1алдохъабазул рокьи бижизабизе Х1амзатил хъвадарухъанлъиялде; 3. Коч1охъанасул махсара, чода бадибч1вай, г1айибал гьари, гьел гьариялъе 4. Цалул бажари борхизаби 5. Халкъияв багьадурасде бугьтанал лъей, кьуч1 гьеч1ел ч1орал, раг1и рехи-мекъаб иш бугин абураб шаг1ирасул пикру коч1олъ загьирлъи; 6. Шамилил бах1арчияб тарихалъе къимат кьезе;	Гьум 87-92. Гьум 92-94	23.12	
17	Пилги ц1унц1раги	1	1. Жиндирго къуваталде мугъч1вайги гьабун, ч1ух1и бихьизабураб пилалъул мисалалдасан шаг1ирас г1адамасулъ рекъеч1еб пахруяб ч1ух1и какулеб куц лъай ; 2. Басняльул насих1ат	Рек1ехъе лъазабизе	30.12	
18	Маймалакги ц1улал устарги Басня	1	1. Жиндир гуреб иш т1аде босарав чи сурулеб куц бихьизаби; 2. Г1амал к1одолъи, рак1ч1ей, хъулухъ гуреб иш бот1роде боси квешаб жо бук1ин лъазе 3. Басняльул х1акъалъулът баян кьезе; 4. Бит1ун, бич1ч1ун, пасих1го ц1али; 5. К1алзул калам цебет1езаби	Гьум 94-97 Нижер кету. Нижер г1ака. Сочинение лъугьина-бизе	13.01	
19	Заид Х1ажиев. Х1анч1ик1к1ал ц1али	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баянал кьезе; 2. Гогьдари, г1амал к1одолъи-сури бук1ин бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 100-106	20.01	
20	Х1анч1ик1ак1ал. Анализ	1	1. Басняльул анализ гьаби; 2. Ц1одораб х1инч1 х1анч1алъе ин ва цадахъ х1алт1иялдаса щвараб роххел, гагул макрулъи; 3. Х1анч1азул эркенаб зах1матги гагул пахрулъиги бихьизабизе шаг1ирас х1алт1изарурал сипатиял раг1аби ратизе лъай	Гьум 103-110	27.01	
21	Цакьуги циги	1	1. Рек1елъ чаран бук1ин чилъиялъул аслияб шарт1 кколеблъи Цакьулги Цилги мисаладалъун шаг1ирас загьир гьабун бугеб куц; 2. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 110-113	03.02	
22	Р. Динмух1амаев. Хиянатчи	1	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъул къокъаб баян; 2. Ват1аналде къо ккараб мехалъ, нахъе къан ч1арав чиясул рогьояб г1умру ва гьелъул кколеб инжитаб ахир бихьизаби;	Гьум 114-128	10.02	
23	Хиянатчи. Хабариял асаразул тайпаби	1	1. Ват1аналъе хилиплъарав чияс жиндирго г1агарлъи, йокьарай яс учузго ричулеб куц бихьизаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби 3. Хабариял асаразе баян кьезе;	Гьум 128-139	17.02	
24	Р. Х1амзатовасул	1	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе;	Гьум 140-143	24.02	

	творческияб нух		2. Р. Х1амзатов -ч1ух1и			
25	Россиялъул солдатал. Анализ	1	1. Халкъазда гьоркьоб гьудуллъи, г1адамазе Ват1аналъул хиралъи, рагъухъабазул бах1арчилъи, рух1ияб бечелъи бихьизабун бугеб гьунаралъул бицине; 2. Ц1алул бажари борхизаби 4.Рагъул кинаб сипат –сурат кьун бугебали бицине; 5.Вацлъи щулалъизабизе кколеблъи бихьизабизе; 6. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 143-150 Сурат бахъизе	03.03	
26	Р. Х1амзатов. Къункъраби	1	1. Ват1аналъул намус ях1 ц1унун рагъарал, х1алт1арал бах1арзазе сайгъат гьабураб кеч1 бук1ин лъай; 2. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 151 Рек1ехъе лъазабизе	10.03	
27	Ф. Г1алиева. Дир рахьдал мац1 Сочинение	1	1. Поэталъул г1умруялъул баянал кьезе; 2. Мац1 гьеч1они, гьеч1о миллат. Миллат т1аг1арал къавмал – рух1ияб ицц къараб къулг1а бук1ин бич1ч1изаби 3. Рух1ияб хазина – рахьдал мац1 ц1унеян Фазуца балеб ах1и 4. Авар мац1алде бугеб рокьи ц1ик1к1инаби; 5. Мац1 гьеч1они – гьеч1о миллат; 6. К1алзул ва хъвавул калам цебет1езаби	Гьум 153-157 Сочинение лъугьина-бизе	17.03	
28	Х1. Х1ажиев. Г1алибегил къулг1а. Тексталда т1ад х1алт1и	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ къокъабго баян кьезе; 2. Г1алибегилги гьесул ч1ужу Айизалги г1аданлъи, рек1ел сахаватлъи, адаб х1урматгун инсан к1одо гьавизе бугеб гьунар бихьизабун бугеб куцалъул бицине; 3. Сверухъ бугеб т1абиг1аталдехун херав маг1аруласул бугеб рокьи ва т1алаб 4.К1алзул калам цебет1езаби; 5. Г1аданлъи, адаб-х1урмат гьаби – нилъер аслияб налъи бук1ин бич1ч1изаби	Гьум 158-166. Сурат бахъизе	07.04	
29	М. Г1абдух1алимов Госпиталалъул вас 1-4 бут1а	1	1. Поэтасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Бах1арчилъи, къвак1и бищун лъик1ал г1амалал рук1ин лъазе; 3. Х1амзатилги Сахратилги гьудуллъи ккей; 4. Лъукъарал солдатаз Х1амзатил эбелалъул х1урмат гьабулеб куц бихьизабизе лъай 5. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 168-188.	14.04	
30	Госпиталалъул вас. Анализ	1	1. Анализ гьаби; 2. Асаралъул г1уц1иялъул бици; 3. Ц1алдохъабазулъ бах1арчилъи бижизабизе	Гьум 168-188.	21.04	
31	Багъатар.	1	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ баянал;	Гьум 190-210	28.04	

	Дихъ ралагьун ч1а, муг1рул. Анализ. Пейзаж		2. Муг1рузде, т1абиг1аталде, сверухълъиялде рокьи жеги ц1ик1к1инаби. 3. Пейзажалъе аслияб бич1ч1и кьезе; 4. Багъатарица т1абиг1аталъе кинаб къимат кьун бугебали бихьизабизе; 5. Г1исиназдаги ч1ах1ияздаги гьоркьоб гьудуллъи бихьизаби 6. Х1айваназдехун рокьи ц1ик1к1инаби; 7. Ц1алул бажари борхизаби			
32	Эффенди Капиев. Разведчикал. Сабаб. Маг1арухъ чвахунц1ад. Очеркалъул х1акъалъулъ баян	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьей; 2. Тушманасдаса рец1ел босизе бугеб г1ишкъу бихьизаби; 3. Ват1аналде жеги рокьи ц1ик1к1инаби; 4. Бергьенлъиялъул ицц – халкъазул гъункараб цолъи, Ват1аналде рокьи бук1ин бихьизаби 5. Рагъда хвалдаса ц1унулеб сабаб – ц1одорлъи, бах1арчилъи, х1инкъи лъангут1и бук1ин лъай. 6. Чвахунц1ад бан хадуб т1абиг1аталъул хиса-басиязул бицине лъай; 7. Т1абиг1ат-нилъер аслияб бечелъи бук1ин бич1ч1изаби; 8.Ц1алул бажари борхизаби. Очеркалъе баян кьезе;	Гьум 212-222. Гьум 222-226 Кесек рек1ехъе лъазабизе	05.05	
33	Мух1амад-Султ1ан Ях1яев. Питна. Г1урул ханал	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъулъ къокъал баянал кьезе; 2. Лъималазул гьудуллъи-вацлъи биххизабизе, гьезда гьоркьоб питна бекьулев ягъзин вихьизави. Гьудулзаби рагъизе т1ами ва гьелъул х1асил бич1изаби ; 3. Гьалмагъзаби гуккун, ц1ар босизе къвариг1арав ц1алдохъанасул квешаб г1амал бихьизаби. Х1арам кида-къадги т1атинч1ого хут1унгут1и бихьизаби; 4.Лъималазда гьоркьоб х1алихьалъи бегьунгут1и бихьизаби; 5.Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 227-237. Гьум 227-247	12.05	
34	Гъ. Бах1андов «Эмен».Хашагиса Бецав Къурбан. Мискинав Шахул яс	1	1. Х1алихьали къват1иб ч1вазаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 248-250	19.05	
35	Х1асил гьабиялъул дарс	1	1. К1алзул калам цебет1езаби		26.05	

Лъаялъул ва бажариялъул рахъаль VI классалъул ц1алдохъабазда церелъолел аслиял т1алабал

Ц1алдохъабазда лъазе ккола:

-лъазарурал асаразул ва гьезул авторазул ц1арал;

-лъазарурал адабиял терминал, багьадурасул ва т1абиг1аталъул сурат, гипербола.

-программаялда рек1ехъе лъазаризе рихьизарурал текстал.

Ц1алдохъабазухъа бажаризе ккола;

-Минуталда жаниб 100-110 раг1и кколеб хехлъиялда лъазарурал текстал рит1ун, раг1ун ва чвахун ц1ализе:

-асаралдаса хасал лъугьа-бахъинал ратlа рахъизе;

-лъазабулеб асаралда жанир кколел лъугьа-бахъиназда гьоркьоб заманияб ва г1илла-мурадияб бухьен ч1езабизе;

-лъазабулеб асаралъул тексталда жанир сипатиял раг1аби ратизе;

-лъазабулеб асаралъул багьадуразул ишазде балагьун, гьезул г1амал-хасияталъул бицине;

-художествиял, рич1ч1изе бигьаял г1елмиял текстал рит1ун, чвахун, раг1ун ц1ализе;

-художествиял асарал пасих1го ц1ализе;

-гьит1инаб асар, яги к1удиялъул кесек изложение х1исабалда бицинеги хъвазеги;

-зах1маталъул темаялда сочинениял хъвазе;

-хабарияб асаралъул, яги гьелъул цо бут1аялъул план г1уц1изе;

асаралъул багьадураздехун ва лъугьа-бахъиназдехун лъугьараб бербалагьиги загьир гьабун, жинцаго ц1аларал асаразе къимат кьезе.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по предмету

« Родная литература» для 7 класса

общеобразовательных учреждений.

Срок реализации 2024-2025учебный год.

Составлена на основе

программы по аварской и дагестанской литературе для 5 – 11 классов.

Издательство НИИ педагогики им .А. А. Тахо – Годи. Махачкала,2007г.

учебника « Авар адабият» 7 кл. Авторы: М-Р. Усахов, М-К. Гимбатов

Составила учитель родного (аварского)языка и литературы

Мустафаева Сайгибат Саидгусейновна.

Пояснительная записка

Рабочая программа по родной (аварской) литературе составлена на основе:

Программы по аварской и дагестанской литературе для 5 – 11 классов.

Издательство НИИ педагогики им. А. А. Тахо – Годи. Махачкала, 2007 г.

Учебника « Авар адабият» 7 кл. Авторы: М – Р. У. Усахов, М – К. М. Гимбатов.

Издательство НИИ педагогики им. А. А. Тахо – Годи. Махачкала

Учебного плана МБ ОУ « В – Дженгутайская СОШ»

Рабочая программа конкретизирует содержание предметных тем образовательного стандарта и дает распределение учебных часов по разделам курса.

Назначение программы: **Программа ориентирована на расширение знаний по дагестанской и аварской литературе, развитие устной речи, расширение словарного запаса учащихся.**

Цель программы: **Способствовать духовному становлению личности, формированию ее нравственных позиций, эстетического вкуса, совершенному овладению речью.**

Задачи:

1. Продолжить ознакомление учащихся с ранее незнакомыми шедеврами дагестанской и родной литературы и с литературоведческими понятиями и терминами.

2. Способствовать становлению духовного мира человека, созданию условий для формирования внутренней потребности личности в непрерывном совершенствовании, в реализации и развитии своих творческих возможностей.

3. Формировать у учащихся потребность в читательской активности, которая даёт ученику чувство соучастия в

историко-культурном процессе, помогает свободному и яркому владению собственным словом.

Данная программа предусматривает как формирование умений аналитического характера, так и умений, связанных с развитием воссоздающего воображения и творческой деятельностью самого ученика. Осваивая программу, учащийся накапливает солидный читательский багаж, формирует представление о литературе как виде искусства,

постигает ее специфические внутренние законы, знакомится с литературным процессом,

учится понимать его связь с процессом историческим.

<u>Принципы построения.</u> Данная программа построена с учетом принципов системности, научности и доступности, а также преемственности и перспективности между различными разделами курса.

<u>Специфика курса.</u> В 7 классе особое внимание уделяется проблеме рода и жанра: эпос, лирика предстают в многообразии жанров. Модель курса помогает увидеть сложную жизнь искусства слова: от древности до сегодняшнего дня сменилось множество различных жанров эпоса и лирики .

Технологии, метод. **Различные средства обучения, разрабатываемые как компоненты комплекса, основой которого является учебник, методически согласуется с ним.**

Все это помогает в организации самостоятельной работы, облегчает реализацию внутрипредметных связей.

Система оценивания. **В конце изучения каждой темы предусматриваются уроки внеклассного чтения, тестирование, творческие и самостоятельные работы.**

Наглядность, ТСО.

На уроках применяются учебно-наглядные пособия (портреты писателей и поэтов, иллюстрации,

раздаточный изобразительный материал, тесты, тексты произведений)

Расписание учебного времени

№	Распределение учебного времени	Общее количество часов	Развитие речи	Внеклассное чтение

1.	**Всего часов по учебному плану**	**34ч.**	**4 ч.**	**4 ч.**
2.	**Количество часов в неделю**	**1 ч.**		
3.	**На изучение произведений**	**26ч.**		
4.	**Запланировано на 1 полугодие**	**15ч.**	**2 ч.**	**2ч.**
5.	**Запланировано на 2 полугодие**	**19 ч.**	**2ч.**	**2ч.**

Планирование основных тем

Содержание	Кол-во часов

Введение.	**1**
Устное народное творчество.	**2**
Из дореволюционной литературы	**3**
Из дагестанской советской литературы	**20**
Внеклассное чтение	**4**
Развитие речи	**4**
Итого	**34**

Основные требования к знаниям и умениям учащихся 7 класса

Учащиеся должны знать:

- текст изученного художественного произведения, авторов, событийную сторону(сюжет) и героев;

- литературные термины: юмор, сатира, метафора, литературные жанры;

- литературные герои и их роль в произведении;

- особенности построения композиции литературного произведения;

- литературные тексты, предназначенные программой для заучивания наизусть.

Учащиеся должны уметь:

1

- находить элементы сюжета и объяснять их роль в изученном произведении;

- выделить действия, помогающие раскрытию характера главного героя;

- сопоставлять героев изученного произведения, выявить точку зрения автора;

- по плану учителя раскрыть составить характеристику главному герою;

- раскрыть значения монологов и диалогов в произведении;

2

-правильно, бегло и выразительно читать вслух художественные учебные тексты, примерный темп чтения – 110-120 слов в минуту;

- пересказывать устно и письменно (изложение) – подробно, выборочно, сжато – художественные произведения или

отрывки из них;

-читать выразительно художественные произведения;

- составлять план художественного произведения или его части;

-составить план собственного устного и письменного высказывания;

- написать сочинение по составленному плану к изученному произведению;

- давать устный и письменный отзыв о самостоятельно прочитанном литературном произведении, его героях и

произведениях других видов искусства.

Календарно – тематические планирование

уроков по родной (аварской) литературе

Авар адабият 7 класс

№ /	Дарсазул темаби	Саг1тазул	Дарсил тайпа	Дарсил мурад	Рокъобе х1ал т1и	Программая	Х1ужжаялъу
	Инсан ва гьесул къисмат – художествия	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Литератураялъе аслияб баян кьезе;	Гьум. 3-5		

	б литературая лъул аслияб тема			**2. Адабияталдехун рокьи ц1ик1к1инаби**			
	Х1ожоги Гуржиявги	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Къиса ц1али;** **2. «Бидухъ би» - абурал раг1абазул маг1на бич1ч1изаби;** **3. Вацлъи щулалъизаби;** **4. Маг1арулазулги гуржиязулги рух1ияб бечелъи, миллияб г1амал-хасият** **5. Х1ожолги Гуржиясулги сипатаздалъун загьир**	**Гьум** **.** **8-18**		

				гьабун бугеб къаг1ида бихьизаби; **6. Ц1алул бажари камил гьаби;** **7. К1алзул калам цебет1езаби**			
	Х1ожоги Гуржиявги. Анализ	**1**	**Анализ гьаби**	**1. Чабхъад хьвади-миллатазда гъркьоб питна бекьи х1исабалда къисаялда какун бугеб куц бихьизаби;** **2. Къисаялъул анализ гьаби;** **3. К1алзул калам цебет1езаби**	**Къокъ-го бицине**		

	Бокьуларо, эбел, рии бач1ине	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Вах1шияб г1адат х1исабалда чабхъен какун бук1ин бихьизаби;** **2. Ц1алул бажари борхизаби;** **3. К1алзул калам цебет1езаби**	**Гьум. 20-24**		
	Художествияб асаралъул г1уц1иялъул х1акъалъулъ авалияб баян	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Асаралъул г1уц1иялъул х1акъалъулъ баян г1ат1ид гьаби;** **2. К1алзул калам цебет1езаби**	**Гьум. 24-27**		
	Ц1адаса Х1амзат.	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе;**	**Гьум. 34-39**		

	Дибирги г1анхвараги			**2. Диниял къануналги дибирасул ишалги дандеккунгут1иялъул кьуч1алда хъвараб сатирияб асар бук1ин лъай;** **3. Мискинчиясул г1умру Г1анхрилалда релълъинаби-асаралъул хъвалсараб маг1на бук1ин бихьизаби;** **4. Рух1ияб тунка-г1усиялда г1анхвара бергьиналъе г1илла бихьизаби;** **5. Ц1алул бажари камил гьаби;**			

				6. К1алзул калам цебет1езаби			
	Ашбазалде гьабураб	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Чвахун, бит1ун ц1алиялъул бажари борхизаби;** **2. Г1адамал гуккун, боц1и данде гьабизе лъугьарал даранчаг1азда велъулаго, Х1амзатица кьабулеб сатирияб ц1ал бихьизаби;** **3. Калам цебет1езаби**	**Гьум. 40-45**		
	Ашбазалде гьабураб. Анализ	**1**	**Анализ гьаби**	**1. Х1амзатил мац1алъул пасих1лъи, г1адатлъи, бечелъи кицабаздаса махщалида пайда**	**Цо бут1а рек1е-хъе**		

				босун бук1ин бихьизаби; 2. Анализ гьаби; 3. Ц1алул бажари камил гьаби; 4. К1алзул калам цебет1езаби	Лъаз а-бизе		
	Сатираялъул х1акъалъулъ авалияб баян. Авар литературая лда Х1амзатица сатира цебет1езаби	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Сатираялъе авалияб баян кьезе; 2. Ц1. Х1амзатица кьураб к1вар сатира цебет1еялъе.	Гьум. 45-48		

0	**М. Хуршилов. Надир-шагь щущахъ вихизави** **Г1андалал. Байбихьи. Шагьасул чапар. Г1андалаз х1укму гьабулеб буго**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе;** **2. Асаралъул цебераг1и ц1али ва гьелъул тарихияб баян кьей;** **3. Къисаялъул х1акъикъияб аслу рагьи. Гьеб хъваялъул мурад ва заман бихьизаби;** **4. Ват1ан хиралъи ва ц1унизе ккей-асаралъул аслияб тема бук1ин лъай;** **5. Ц1алул бажари борхизаби**	**Гьум. 53-66**		

1	**Шагьасул буюрухъ. Тушман минатахъ щущазави**	**1**	**Комб и-нир.**	**1. Ват1ан хиралъиялъул аса рва гьеб ц1унизе рух1 кьун рагъарал умумузул ирс ц1унизе ккей-аслияб тема бук1ин бич1ч1изаби;** **2. Маг1арулазул бук1араб къвак1и бихьизаби. Херав Х1асанил,Чупаласул ва цогидалги багьадуразул сипатал рагьи** **3. Надир-шагь инжитго къеялъе г1илла лъазе;**	**Кесе к рек1е -хъе лъаза -бизе.** **Къо-къаб х1аси л бици не**		
2	**Г1андалал асаралъул х1асил**	**1**	**Х1аси л гьаби**	**1. Къисаялъул х1асил гьаби;**	**Гьум . 79-81**		

	гьаби. Эпос, лирика, драма.			2. Эпос, лирика ва драммаялъул баянал кьезе			
3	М. Сулиманов. Васигат. Васигат. Анализ	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 2. Къисаялъул цебераг1и ц1али; 3. Ц1аруйго берцин рихьарал ясал хъами, цогидал х1инкъизарун, питна балагьизе къват1ире рахъин каки; 4. Бах1арчияй ясалъул сипат рагьи; 5. Бидулас хъачагълъи рехун теялъе г1илла	Гьум. 82-93		

				лъазе. Ярагъ ракьулъ букъиялъул маг1на лъазе; **6. Ц1алул бажари борхизаби**			
4	**Поэмаялъул х1акъалъулъ баян**	**1**	**Х1асил гьаби**	**1. Къиса такрар гьаби;** **2. Поэмаялъе аслияб бич1ч1и кьей;** **3. К1алзул калам цебет1езаби**	**Гьум. 93-94**		
5	**Э. Капиев. Жиндирго х1акъалъулъ Сулейманил хабар**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Г1умруялъул х1акъалъулъ гара – ч1вари гьаби;** **2. Адабияталдехун рокьи бижизаби;**	**Гьум. 95-107**		

6	**Художествияб асаралъул композиция**	**1**	**Комби-нир.**	**1. Хабаралъул анализ гьаби;** **2. Композициялъе, экспозициялъе, завязкаялъе, кульминациялъе баян кьезе;** **3. К1алзул калам цебет1езаби**	**Гьум. 107-109**		
7	**А. Мух1амаев. Маг1арулай** **Ах1мад т1ад вуссараб сордо**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе;** **2. Нек1сиябги советиябги ч1аголъиялъе бит1араб къимат кьезе ругьун гьари;**	**Гьум. 110-118**		

				3. Лъалареб х1алалъ ругъназ хисарав Ах1мад рагъдаса вач1ун эбел-инсухъе рещт1ин; 4. Анализ гьаби; 5. Щ1алул бажари борхизаби			
8	Ах1мад т1ад вуссараб сордо.	1	Анализ гьаби	1. Ах1мадилги Сурхайилги гьоркьоблъи ц1алдохъабазда бихьизабизе лъай. Гьезие къимат кьей;	Гьум. 118-133		
9	Мух1аммад Шамхалов. Тамашаяв гьобол	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе;	Гьум. 133-151		

				2. Асаралъул аслияб тема-революциялда цересел соназда Мах1ач Дахадаевасул х1аракатчилъи бихьизаби; **3. Г1олохъанго Мах1ачил бук1араб гьунар ва,макърат1исалъ махх г1адин, г1адамал жиндехунго ц1азе гьесул бук1араб гьунар бихьизаби;** **4. К1алзул калам цебет1езаби;** **5. Ц1алул бажари борхизаби**			

0	**Расул Х1амзатовасул г1умру ва хъвадарухъанлъи**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Шаг1ирасул х1акъалъулъ гара-ч1вари;** **2. Расулил творчествоялде ц1алдохъабазул рокьи ц1ик1к1инаби;** **3. К1алзул калам цебет1езаби**	**Рефе рат х1аду -ризе**		
1	**Эбелалъ дир кинидахъ**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Эбелалъул х1акъалъулъ кицаби ва абиял рак1алде щвезари;** **2. Г1умруялъул ицц-эбелалде г1урхъи гьеч1еб рокьи шаг1ирас коч1олъ загьир гьабураб куц бихьизаби. Эбелалъул**	**Гьум . 156-157 п/ц1.**		

				рокьиялъ лъимадул чи лъугьинави, гьелъухъ лъимал улбузда цере налъулаллъун хут1и х1еренаб, пасих1аб, сипатияб мац1алъ бицунеб куц бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби; 4. К1алзул калам цебет1езаби			
2	Маг1арулал	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Маг1арулазул ях1-намусалъул, рух1ияб бечелъиялъул, г1агараб ват1аналде бугеб рокьи бихьизаби. Жиндирго Ват1аналдаса ва	Гьум. 157-158 Рек1е-хъе		

				маг1арулаздаса шаг1ирасул ч1ух1и; **2. Ц1алул бажари борхизаби;** **3. К1алзул калам цебет1езаби**	**лъаза-бизе**		
3	**Дагъистаналъул рохьал**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Хирияб Ват1аналде, жиндирго халкъалде бугеб рокьул к1одолъи бихьизаби;** **2. Ц1алдохъабазул Ват1аналде бугеб рокьи жеги ц1ик1к1инаби;** **3. Ват1ан бищун к1удияб рух1ияб бечелъи бук1ин бич1ч1изаби;**	**Гьум. 158-159 п/ц1.**		

		1		**4. К1алзул калам цебет1езаби**			
4	**Шиг1руяб ва хабарияб каламалъул х1акъалъулъ баян г1ат1ид гьаби**	**1**		**1. Шиг1руяб ва хабарияб каламалъул х1акъалъулъ баян г1ат1ид гьаби. Коч1ол г1уц1и лъазе;** **2. К1алзул калам цебет1езаби**	**Гьум. 160-162**		
5	**М. Мух1амадов. Инсул гьалбал**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Хъвадарухъанасул х1акъалъулъ раг1и;** **2. Хабар ц1али;** **3. Щ1алул бажари борхизаби;**	**Гьум. 163-174**		
6	**Инсул гьалбал**	**1**	**Комби-нир.**	**1. Гьоболасул адаб-х1урмат гьаби-маг1арулазул бищунго лъик1аб г1адатазул**	**Гьум. 174-188**		

				цояб бук1ин бихьизаби.Гьалбал хирияв Г1абдулагьил ва гьесул лъадул рух1ияб бечелъи бихьизаби; **2. Лъик1аб г1адат, цоцахъе кьолаго, рух1ияб хазиналъун наслабаз ц1унизе ва бечед гьабизе ккей-хабаралъул аслияб пикру бук1ин ц1алдохъабазда лъай;** **3. Хабаралъул анализ гьаби;** **4. К1алзул калам цебет1езаби**			

7	**Фазу Г1алиевалъул г1умру ва хъвадарухъанлъи**	**1**	**Комби-нир.**	**1. Поэтессаялъул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе;** **2. Гьелъул творчествоялде рокьи ц1ик1к1инаби;** **3. Гьит1инаб халкъалъул тарихалъул к1одолъи бихьизаби;** **4. Жакъасеб г1ел бах1арчиял умумузул мустах1икъал ирсилал рук1иналдаса шаг1иралъул ч1ух1и бихьизаби;**	**Гьум. 192-199**		

				5. Ц1алул бажари борхизаби; **6. К1алзул калам цебет1езаби**			
8	**Маг1арулазул нус**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Гьит1инаб халкъалъул тарихалъул к1одолъи бихьизаби;** **2. Жакъасеб г1ел бах1арчиял умумузул мустах1икъал ирсилал рук1иналдаса шаг1иралъул ч1ух1и бихьизаби;** **3. Маг1арул руччабазул г1акъиллъи, к1одолъи ва бах1арчилъи**	**Гьум. 200-216**		

				поэмаялъулъ ах1ун бугеб куц бихьизаби; 4. Бац1ц1адаб рокьи т1адег1анаб даражаялде бахинаби; 5. К1алзул калам цебет1езаби			
9	Калам цебет1езаби. Имам Шамил	1	Комб и-нир.	1. Имам Шамил-Дагъистаналъул ва Чачаназул Имам вук1ин лъай. Шамилил бах1арчилъи ва къвак1и бихьизаби; 2. Мац1-художествияб асар г1уц1улеб аслияб алат, материал бук1ин лъай;			

				3. К1алзул калам цебет1езаби			
0	**Таймасханов Тажудин. Ях1** **Къияс Мажидов. Муг1рузул ц1умазе хвел бук1унадай**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Тажудинил х1акъалъулъ къокъаб баян;** **2. Авторас заралиял пишаби какун ругеб къаг1ида батизе лъай ц1алдохъабазда;** **3. Хъалиян бух1и-черхалъе заралияб пиша бук1ин бич1ч1изаби;** **4. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян;** **5. Хабар ц1али;**	**Гьум. 123-234**		

				6. Муг1руздехун к1удияб рокьи бижизаби			
1	Багьавдин Митаров. Бице гьудулзаби Г1алирза Саг1идов. Г1аздалал т1агърал Рач1а, гьудулзаби!	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 2. Советияб Армиялъ бергьенлъи босиялда рак1ч1ей ва ч1ух1и бихьизаби; 3. Г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 4. К1удияб Ват1анияб рагъда бергьенлъи босиялдаса ч1ух1иялъул асар загьир гьабизе т1абиг1ияб сипадалдаса пайда	Гьум. 243-244 рек1е-хъе лъаза-бизе		

				босун бугеб куц бихьизаби; **5. Дагъистаналда гьудуллъиги вацлъиги бищун т1адег1анаб рух1ияб бечелъи бук1ин коч1олъ загьир гьабун бугеб куц бихьизаби;** **6. Щ1алул бажари борхизаби;** **7. К1алзул калам цебет1езаби**			
2	**М.-Р. Расулов Эбелалъул рах1му**	**1**	**Щ1ияб дарс малъи**	**1. Хъвадарухъанасул х1акъалъулъ къокъабго баян кьей;**	**Гьум. 245-255**		

				2. Васасдехун эбелалъул бугеб к1удияб рокьи ва божилъи сабураб г1орхъода ч1езабизе Насибатил бугеб ц1одораб махщел бихьизаби; **3. Квешлъиялдаса вас ц1унизе эбелалъул божилъиялъул бугеб к1вар бихьизаби;** **3. Гьит1инлъиялъ ва г1анч1лъиялъ Алмасил карал гъалат1ал ратизе ц1алдохъабазда лъай;** **4. Васасдехун эбелалъул бугеб к1удияб рокьи ва**			

				божилъи сабураб г1орхъода ч1езабизе Насибатил бугеб ц1одораб махщел бихьизаби; **5. Квешлъиялдаса вас ц1унизе эбелалъул божилъиялъул бугеб к1вар бихьизаби;** **6. Ц1алул бажари борхизаби;** **7. К1алзул калам цебет1езаби**			
3	**А. Гъафуров. Квешалъе квешлъи**	**1**	**Ц1ияб дарс малъи**	**1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ бицине;**	**Гъум. 256-262**		

				2. Лъик1лъи гьабуразе лъик1лъи, квешлъи гьабуразе квешлъи батулеб г1умруялъул закон рагьизе шаг1ирасул бугеб гьунар бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби; 4. К1алзул калам цебет1езаби			
4	Х1асил гьабиялъул дарс	1	Х1асил гьаби	1. Х1асил гьаби			

Лъаялъул ва бажариялъул рахъалъ VII классазул

ц1алдохъабазда цере лъолел аслиял т1алабал

Ц1алдохъабазда лъазе ккола:

-лъазарурал асаразул ва гьезул авторазул ц1арал, ц1аразул маг1на;

-лъазарурал хабариял асаразул багьадуралги гьез г1ахьаллъи гьабулел ишазул т1елги;

-лъазабураб асаралъул г1уц1иялъул хасал рахъал;

-адабиял терминал: махсара, сатира, метафора, адабияталъул тайпаби;

-рек1ехъе лъазаризе программаялда рихьизарурал текстал.

I

Ц1алдохъабазухъа бажаризе ккола:

-хъвадарухъанас г1уц1арал сипатиял лъугьа-бахъинал пикрудалъ гвангъун цереч1езари;

-багьадурасул г1амал-хасият рагьизе х1ажатал лъугьа-бахъинал лъазабулеб асаралдаса т1асарищизе;

-пикруябгун художественияб рахъ рагьизе сипатиял раг1абазул бугеб к1вар батизе;

-муг1алимас кьураб логикияб суалалда рекъон, асаралъул багьадурасул г1амал-хасият рагьизе;

-лъазабулеб бугеб асаралъул к1иго багьадурги дандеккун, гьездехун авторасул бугеб бербалагьи загьир гьабизе.

II

-минуталда жаниб 110-120 раг1и кколеб хехлъиялда рич1ч1изе бигьаял,

- г1елмиял ва художествениял текстал рит1ун, дурун, раг1ун, ц1ализе;

-художествиял асарал пасих1го ц1ализе;

-хабарияб асар изложение х1исабалда бицинеги хъвазеги;

-хабарияб асаралъул, яги гьелъул цо бут1аялъул план бахъизе;

-ц1алдохъанасул жиндирго к1алъаялъе план г1уц1изе;

-багьадураздехун, гьезул ишаздехун бухьараб ва цогидал искусствоялъул асаразе къимат кьезе (бицунги хъванги).

ПРОГРАММАЯЛЪЕ БАЯН

Художествияб адабияталъ к1удияб кумек гьабула кинабго рахъ камилав инсан куцазе, г1агараб халкъалъул рух1ияб бечелъиялъул кьуч1алда г1олилазе тарбия кьезе.
Гьединлъидал школалда малъизе т1аса рищун руго ц1алдохъабазе мустах1икъал, маг1наялъул ва мац1алъул рахъалъ щвалде щварал авар литератураялъул ва вацлъиялъул миллатазул цо-цо асарал. Гьезда т1ад х1алт1улаго, лъималазда лъазе ккола художествиял асаразул анализ гьабизе, гьезие бит1араб къимат кьезе ва адабияб теориялъул к1вар бугел баяназдаса пайда босизе, гьелдаго цадахъ гьезие рагьизе ккола художествияб каламалъул пасих1лъи ва гъварилъи. Раг1ул устарлъиялъул асарал малъи ккола адабияб курсалъул аслияб рахълъун.
Малъиялъул мурадлъун ккола раг1ул устарлъиялда лъимал хадур гъезари, камилал художествиял асаразда гъорлъе раккизе ругьун гьари, пасих1аб сипатияб каламалъул тату лъаялде гьел рачин, гьелъул кьуч1алда асаразулъ рихьизарурал обществиял гьоркьорлъабаздалъун, г1адамазул г1амал-хасиятаздалъун авторасе абизе ва бихьизабизе бокьараб аслияб пикру рагьиялде ва бич1ч1иялде рач1ин.
Адабияб курсалда жаниб хасаб бак1 ккола ват1ан хиралъиялъул, миллатазда гьоркьоб гьудуллъи кквеялъул, дунялалъулго зах1матхалкъалъул мурадал ц1униялъул асар ц1алдохъабалъ куцаялъ.
Адабияталъул дарсаз лъимал т1амула миллатазул адаб-х1урмат гьабизе, миллатазда гьоркьоб гьудуллъи, вацлъи бищун къиматаб бечелъи х1исабалда къабул гьабизе. Гьеб мурадалъе г1оло ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула цогидал миллатазул литератураялдаса авар мац1алде руссинарурал лъик1ал асаразулгун.
Лъайгун тарбия кьеялъул масъалабиги, ц1алдохъабазул г1елалъулаб х1албихьиги х1исабалде босун, авар мац1алда литератураялъул курс г1уц1ун буго к1иго бут1аялдасан: т1оцебесеб V-IX классазда литературияб ц1али, к1иабилеб — дагъистаналъул литератураялъул курс.
V-IX классазе ц1алул материал кьун буго тарихиябгун-тематикияб ва жанразул тартибги ц1унун. Гьениб х1исабалде босула байбихьул классазда ц1алул дарсазда лъималазе щвараб х1албихьи ва гьениб лъураб кьуч1алда г1уц1ула хадубккун литературияб ц1али.
V-IX классазда малъизе программаялда рихьизарун руго лъайгун тарбия кьеялъе лъик1ал ресал ругел, рич1ч1изе бигьаял, художествияб рахъалъ щвалде щварал халкъияб к1алзул гьунаралъул, авар адабиятальул ва вацлъиялъул миллатазул хъвадарухъабазул т1аса рищарал асарал.

Гьаб программаялъул аслияб т1алаб: литератураялде лъималазул рокьи ц1ик1к1инаби; чвахун ва пасих1го ц1алиялъул бажари камиллъизаби; малъулел асаразул гъварилъуде раккизе ва аслияб пикруялда (идеялда) хадур гъезе к1везелъун, анализалъе авалияб роцада лъимал ругьун гьари, т1ахьал ц1ализе гьира-шавкъ бижизаби.

V-IX классазе т1аса рищарал асараз рес кьола ц1алдохъабазул г1умруялъул х1албихьи бечед гьабизе, сипатияб

каламалъул лазат босизе лъималазда малъизе, гьезулъ рух1ияб сахаватлъи куцазе, г1умруялда дандч1валел г1емерал лъугьа-бахъиназе бит1араб къимат кьезе ругьун гьаризе.

Щибаб классалъул курс г1уц1ун буго тарихиябгун тематикияб тартибги ц1унун. Гьелъ рес кьола лъималазул лъай г1амлъизабизе, литературиял асаразда кколел лъугьа-бахъинал ч1ванкъот1араб тарихияб заманалда хурхарал рук1ин ц1алдохъабазда бич1ч1изабизе, ва гьезда бихьизабизе гьел асаразда жаниб бат1и-бат1ияб тарихияб заманалъул г1адамазул г1умруги г1амал-хасиятги ва рук1а-рахъинги гвангъун цебеч1езабун бук1ин; гьелдаго цадахъ лъималазе рагьула жакъасеб къоялдаги гьел малъулел асаразул бугеб к1вар: гьанжесеб г1умруялъе бит1араб къимат кьун бажаруларо, аралда данде кквеч1ого.

X-XI классазда малъула дагъистаналъул литература.

X-XI классазда малъизе х1исабалде росун руго дагъистаналъул вацлъиялъул миллатазул машгьурал раг1ул устарзабазул т1асарищарал асарал.

Т1асиял классазда авар ва дагъистаналъул литература малъиялъул аслияб масъалалъун ккола художествиял асарал гъваридго рич1ч1улев, гьезул идеялда (аслияб пикруялда), сипатияб каламалъул хаслъабазда хадув гъолев, гьезие бит1араб къимат кьун бажарулев, жиндир халкъалъул рух1ияб бечелъи босарав чилъун щивав ц1алдохъан вахъинави.

Авар адабияталдаги инсанияталъего г1аммал образал ратизе ва ратlа рахъизе лъимал ругьун гьарула. Учителас ц1алдохъабазда малъула, халкъалъ ч1езарурал рух1иял г1урхъабазда рекъон, героязул хьвада-ч1вади, г1амал-хасият борцине. Гьебго х1алт1и г1урус адабияталъул дарсаздаги гьабулелъул, к1иябго адабияталда рух1иял т1алабал т1урараб куц данде ккун, г1аммал рахъал ратани, лъимал х1асилалде рачине зах1малъуларо.

Школалда малъизе т1асарищун руго хъвадарухъанасул художествияб рахъалъ камилал, тарбия кьеялье мустах1икъал асарал.

Ц1алдохъабазда т1адаб буго классалданиги рокъобниги гьел асарал т1уранго ц1ализе. Ц1алулаго лъугьараб рух1ияб асаралъул кьуч1алда гьабула анализалъулаб х1алт1иги.

Асарал малъулаго, хъвадарухъанасул г1умруялъул ва творческияб нухалъул х1акъалъулъ баяналги кьезе ккола. Гьелъ кверба хъула художествиял асарал гъваридго рич1ч1изаризе гуребги, ват1аналье рит1ухъав, халкъалъул рух1ияб байрахъ борхатго кквезе къеркьарав раг1ул устарасул х1алуцараб г1умру, жигараб х1аракатчилъи баян гьабизеги. Гьелъул х1асилалда ц1алдохъабазда цебе ч1езе ккола т1олабго жиндир пагьму-гьунарги рек1ел бух1иги хирияб Ват1аналье, г1агараб халкъалье хъулухъалье кьурав г1акъилав авторасул гвангъараб сипат.

Аваразул ва дагъистаналъул цогидалги миллатазул адабияталъул г1аммаб цебет1еялъул бицинеги программаялда заман бихьизабун буго.

Анализ гьабулелъул, т1адч1ей гьабула малъизе рихьизарурал асаразда ва пайда босула цереккун малъараздаса.

«1946-1990 соназда дагъистаналъул халкъазул адабият» малъулаго, т1адч1ей гьабизе ккола программаялда кьурал т1асарищарал асаразда.

X-XI классазда дагъистаналъул цогидал миллатазул литератураялдаса бищун лъик!ал раг1ул устарзабазул цо-цо асарал гъваридго малъиялъ рес кьола Дагъистаналъул халкъалъул гъунки, рух1ияб цолъи, г1ахьалаб къисмат, бат1и-бат1ияб кьералъул цогояб культура бук1ин бихьизабизе, миллатазда гьоркьоб гьуинлъи-вацлъи бищун т1адег1анаб хазиналъун лъугьин баян гьабизе. Дагъистаналъул хъвадарухъабазул цебесеб ва гьанжесеб къисматалъул релълъен, гьезул адабият цогояб чвахиялде свери баянго бихьизабизе бигьалъула, дандеккун хал гьабураб мехалъ.

Программаялда мух1канго ч1езарун руго щибаб классалда лъималазда лъазе кколел литературияб теориялдаса баянал. Теориялдаса авалиял баянал кьезе байбихьула 5 классалда, хадубккун гьезул сиях1 ц1ик1к1инабизе, малъарал гъварид гьаризе х1исабалде росун руго. Асаразул анализ гьабулелъул, ц1алдохъабаз теориялъул баяназдаса г1ат1идго пайда

босизе ккола.

X-XI классазда мугъч1вай гъабула гlурус адабияталъул дарсазда малъарал адабияб теориялъул баяназда.

Раг1а-ракьанде щун, адабияб лъай кьеялъул масъала т1убан бажаруларо, г1ат1идаб къаг1идаялъ класстун къват1исеб ц1али г1уц1ич1ого. Гьединлъидал чара гьеч1ого т1убазе ккола класстун къват1исеб ц1алиялъул программаги.

Гьезда тlасан гара-ч1вари гьабизе хасал дарсалги рихьизарун руго. Муг1алимасда т1адаб буго ц1алдохъабазе ц1ализе кьезе цох1о рихьизарурал гурелги, ахираб заманалъ басмаялде рахъарал, критиказ реццарал ц1иял асаралги.
Щибаб классалъул программаялда кьун буго к1алзул ва хъвавул калам цебет1езабизелъун т1орит1изе кколел х1алт1абазул къадар.
Гьел х1алт1аби щулаго рухьарал руго адабиял асарал малъиялда. Гьединльидал лъималги ругьунлъула сипатияб каламалде, поэтазул, хъвадарухъабазул пасих1аб мац1алде, раг1аби дандразе, хабар г1уц1изе, маг1наялда рекъараб форма батизе, жидерго пикру къокъго ва баянго загьир гьабизе. Гьелдалъун асаразул анализ гьабизеги, гьезие къимат кьезеги ц1алдохьабазул бажари борхула.
Программаялда ч1езабун буго, адабияталъул курс малъулаго, лъималазе щвезе кколеб лъаялъул ва лъугьине кколеб бажариялъул мух1канаб г1урхъи-рахъ. Лъазе ккола малъулел асаразул х1асил бицине, щибаб классалъул программаялда кьурал литературияб георриялъул баяназдаса г1ат1идго пайда босизе, программаялъ т1адаллъун гьарурал текстал рек1ехъе ц1ализе.
Ругьунльиялъулгун бажариялъул т1алабал к1ийиде рикьун рихьизарун руго:
-Асаралъул анализ гьабун ва гьелъие къимат кьун бажари;
-Калам г1уц1ун бажари.
Программаялда бихьизабун буго щибаб художествияб асар малъизе бикьун кьураб ц1алул заман.
Адабияталъул дарсазда цадахъго г1ат1идго бачине ккола класстун къват1исеб х1алт1иги: адабияб кружок, лигературиял х1аял, пасих1го куч1дул, харбал ц1алиялъул къецал, бихьаралда т1асан гара-ч1вари г1уц1и, поэтазул, хъвадарухъабазул бак1азде сапарал гьари, литературиял музеязде щвей, халкъияб к1алзул гьунаразул асарал рак1ари г1адал тадбирал.

Авар адабият 8 класс

№ п/п	Дарсил тема	Саг1тазул къадар	Дарсил мурад	Рокъобе х1алт1и	Планалъулаб къо-моц1	Х1ужжаялъулаб къо-моц1
1	Гъорлъе лъугьин. Художественнияб калам.	1	1.Худ. ва г1елмиябги адабияталъул бицине; 2. Авар адабияталде рокьи ц1ик1к1инаби	Гьум. 3-4 (учебн.)		
2	Халкъияб к1алзул гьунар. Хиянатчи	1	1. Халкъияб к1алзул гьунаралъул асаразе авалияб баян кьезе; 2. Хияналъи г1адамасда рекъеч1еб г1амал-хасият бук1ин бич1ч1изаби 1. Мац1ихъанлъи ва бугьтанлъей г1адамал балагьазде рачунезул цояб ккола ва гьеб къисаялъулъ бихьизаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум 3-9 Гьум 9-10 (учебн.)		
3	Хочбар	1	1. Кеч1 ц1али; 2. Кеч1, ролазде бикьун, ц1али; 3. Ц1алул бажари борхизаби 1. Хочбарил ях1-намусалъул, бах1арчилъиялъул к1одолъиялъул бици; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум 9-16 п/ц1. Кесек рек1ехъе лъазабизе		
4	Калам цебет1езаби. Хочбарил образ. Сочинение	1	1. Хочбарил бах1арчилъи, ях1-намусалъул к1одолъи, рух1ияб бечелъи бихьизаби; 2. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби			

5	<u>XIX г1асруялъул адабият.</u> Лекция	1	1. XIX г1асруялъул адабияталъе г1аммаб баян кьезе; 2. Адабияталде рокьи ц1ик1к1инаби 3. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 4. Имам Гъазимух1амад щив колев ва чанабилев имам гьев кколевали баян кьей; 5. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 20-21 (учебн.) Гьум 17-20		
6	Имам Гъазимух1амад ч1ваялде	1	1. Имам Гъазимух1амадие коч1олъ кьолеб бугеб къимат бихьизаби; 2. Маг1арулазул рахъ борхизабун, к1одо гьабун, коч1олъ бихьизаби	Гьум 35-40 (учебн.)		
7	Инхоса Г1алих1ажияв Гьекъел-мехтел	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ гара-ч1вари; 2.Гьакълил «баракат»-бокьун г1адаллъи; мехтиялъул «т1ок1лъи»-т1ут1лъун г1адан лъугьин-коч1ол аслияб пикру бич1ч1изаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум 22-25		
8	Исрапчиясде Ракь	1	1. Щибго жо инсанас исрап гьаби коч1олъ какун бугеб куц бихьизаби. Ниг1маталъул къадру-къимат гьабизе кколеб бук1ин бич1ч1изаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби ; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби. 4. Инсанасул ахирияб рукъалъул бици (гьесул ахират бук1уна ракьулъ). Гьенир ращалъула киналго; мискинавги, бечедавги, ч1ух1аравги, г1акъилавги, гьудул-гьалмагъги, рос-лъадиги-коч1ол философия пикру бич1ч1изаби 5. Ц1алул бажари борхизаби; 6. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум 26-27 Гьум. 27 Рек1ехъе лъазабизе		
9	Элдарилав. Росу берцин	1	1. Шаг1расул г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 2. Ч1ужуг1аданалъул берцинлъи, напс к1одо гьаби-шаг1расул аслияб тема бук1ин бич1ч1изаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 29-30		
10	Жергъен гьартун ккана	1	1.К1игьумерчилъиялъи, гурх1ел гьеч1олъи, къарумлъи каки; 2. Эльдариласул куч1дузул аслияб тематика бихьизаби; 3. Г1адатал г1адамазул т1адег1анаб рух1ияб бечелъи, чилъи, бац1ц1адаб ях1-намус беццун бугеб куц бихьизаби; 4. К1алзул калам цебет1езаби	Гьум 30-33 Гьум. 43-45 (учебник.)		

11	Бакьайч1иса Ч1анк1а. Сайгидул Бат1алиде	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъулъ къокъаб баян кьей; 2. Маг1арул г1олохъабазул бах1арчилъиялъул бицун бугеб куц бихьизаби; 3. Щ1алул бажари борхизаби; 4. Мухьдахъ япониязул рагъде рит1арал дагъистаниязул къисмат бихьизаби; 5. Щибго маг1на гьеч1еб рагъда холел бах1арзазул г1умруялда шаг1ир барахщи бихьизаби	Гьум. 35-55		
12	Т1алх1атиде	1	1.Бац1ц1адаб рокьи т1адег1анаб даражаялде бахинабун бугеб куц бихьизаби; 2. Щ1алул бажари борхизаби; 3. Щ1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби 1. Вокьулев вихьизе ясалъул бугеб анищ-хьул бихьизаби. Гьелъул рек1ел х1ал загьир гьабизе шаг1ирасул бугеб гьунар бихьизаби	Гьум 41-44 Гьум. 53-57 (учебн.)		
13	Хъах1абросулъа Мах1муд. Хъах1илаб зодихъе баг1арбакъул нур	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъулъ баян кьей; 2.Шаг1ирасул творчествоялдехун рокьи бижизаби 3. Ч1ужуг1адан т1адег1анаб даражаялде яхинайи-аслияб коч1ол пикру. 4. Щ1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум. 46-49 Гьум. 68-69 (учебн.)		
14	Рокьул конторалъул кавуги рагьун	1	1. Бац1ц1адаб рокьиялдехун лъик1аб бербалагьи-авторасул аслияб тема бук1ин бихьизаби; 2. Щ1алул бажари борхизаби; 3. Щ1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум 49-51		
15	Почтовой кагътиде керенги чучун	1	1. Рокьи инсанасул рух1ияб бечелъи бук1ин бич1ч1иззаби; 2. Щ1алул бажари борхизаби;	Гьум 51-55		
16	Калам цебет1езаби.	1	1. К1алзул ва хъвавул калам цебет1езаби; 2. Малъараб материал такрар гьаби.			
17	Инхелоса Къурбан. Наибзаби х1елун	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъул баян кьезе; 2. Рагъда бах1арчилъи бихьизабурал г1олохъабазул бици; 3. Щ1алул бажари борхизаби;	Гьум. 58-60		
18	Борхатаб маг1арда Бахъа, къалам. Г1енекке йокьулей	1	1. Къурбанил рокьул лирикаялъул бици; 1. Т1егьалда, бакъ-моц1алда, ц1вабзазда, алжаналъул х1урулг1иналда йокьулей релълъин гьаюн йигеб куц бихьизаби; 2. Щ1алул бажари борхизаби	Гьум. 60-64		

19	Дагъистаналъул халкъазул адабияталдаса. Къалухъа Мирза Ханасе жаваб. Г1ашикъ-булбул	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 2. Ханзабазул, бегзабазул рах1му гьеч1олъи, халкъалъе зулму гьаби коч1олъ какун бугеб куц бихьизаби; 3. Талих1 къарал минскинзабазугун г1умру данде ккун, Мирзаца ах1араб кеч1. Булбулалде хит1аб гьабун, рак1чучи бихьизаби	Гьум. 65-66		
20	Йирчи Гъазахъ. Векьарухъанасул кеч1	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 2. Векьарухъанасул г1умруялъул сипат-сурат бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 67. Рек1ехъе лъазабизе		
21	Ятим Эмин. Васият Къват1ул харбал ц1алк1улел херал руччабазде	1	1. Шаг1ирасул г1умру ва адабияб х1аракат; 2. Бечедаздаги мискинзабаздаги гьоркьоб шаг1ирас ч1валеб рух1ияб г1урхъи бихьизаби; 3. Квешлъиялъул ва т1екълъиялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьей. Мац1 гьабугеян херал руччабазде Эминил гьари. Къват1ул харбаз шаг1ирасул г1умру хвезаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 68- 69 Рек1ехъе лъазабизе		
22	Мунги Ах1мад Паналъаяб дуниял Шамилил суд	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 2. К1иго бат1ияб г1умрудул г1адамазул х1акъалъулъ бицун бугеб куц бихьизаби; 3. Рит1ухълъи кибго бук1ине кколеблъи бич1ч1инаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби; 5. Шамилил бах1арчилъи ва къвак1и бихьизабун бугеб куц баян гьаби. Бах1арчиясул ц1ар хехго т1ибит1иялъе г1илла ц1алдохъабазда лъай;	Гьум. 71 Гьум. 70-71		
23	Класстун къват1исеб ц1али. Имам Шамил.(кино)	1				
24	<u>XX г1асруялъул адабият</u> Ц1адаса Х1амзат Айдемир ва Умайгьанат	1	1. XX г1асруялъул авар адабияталъул авалияб баян кьезе; 2. Адабияталдехун рокьи ц1ик1к1инаби 3.Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 4.Творчествоялдехун рокьи ц1ик1к1инаби 5. Пьесаялъулгун лъай- хъвай гьаби; 6. Ролазде бикьун, ц1али; 7. Анализ гьаби	XX г1асруялъул адабият Гьум. 100-105 (учебн.) Гьум. 72-94		
25	Айдемир ва Умайгьанат	1	1. Г1адамазул г1умруялъул квешал рахъал рихьизари; 2. Ролазде бикьун, ц1али; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 94-100		

26	Айдемир ва Умайгьанат	1	1. Г1адамазул г1умруялъул квешал рахъал рихьизари; 2. Ролазде бикьун, ц1али; 3. Ц1алул бажари борхизаби;			
27	Пьесаялъул анализ	1	1. Аслиял героязе къимат кьей; 2. Инсанасул квешал рахъал къват1ир ч1вазаризе Х1амзатил бугеб махщел бихьизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Умайгьанатил монолог рек1ехъе лъазабизе		
28	Г1умруялъул дарсал	1	1. Поэма ц1али; 2. Поэтас кьолел ругел насих1атазул бицине; 3. Поэтасул творчествоялдехун рокьи ц1ик1к1инаби; 4. Поэмаялъул тема ва идея рагьи; 5. Цебесеб г1елги гьанжесеб г1елги дандекквезе лъай; 6 Ц1алул бажари борхизаби; 7. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум. 101-108 Суалазе жаваб кьезе		
29	Мух1аммад Хуршилов. Сулахъалъ нуг1лъи гьабула	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баянал; 2. Романалъулгун лъай-хъвай гьаби; 3. Маг1арул халкъалъул тарихалде рокьи ц1ик1к1инаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби; 5. Роман ц1али; 6. Анализ гьаби; 7. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 109-150		
30	Боркьараб рагъ	1	1. Анализ гьаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 150-173		
31	Калам цебет1езаби		1. К1алзул калам цебет1езаби 2. Анализ гьаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби			
32	Мух1аммад Шамхалов. Вац.	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Хабар ц1али 3. Ригьнада гьрокьор хут1арал басриял г1адатал ц1ияб г1елалъ х1ат1икь лъолел рук1ин-хабаралъул аслияб тема бук1ин бич1ч1изаби; 4. Анализ гьаби	Гьум. 174-187		

33	Дагъисаналъул халкъазул адабияталдаса Анвар Аджиев. Бах1арчиясул куркьби Юсуп Хаппалаев. Оцбай Халкъияб кеч1 Муталиб Митаров. Устар	1	1. Г1умруялъул ва творчествоялъул бицине; 2. Заман аниги, дунял хисаниги, халкъалъе г1оло г1умруги рух1ги кьураб бах1арчиясе хвел бук1унареблъи бихьизаби; 3. Байрамазул х1акъалъулъ бицине 4. Г1умруялъул х1акъалъул къокъаб баян; 5. Щ1алул бажари борхизаби; 6. Перил сипаталъе къимат кьей; 7. Щ1алул бажари борхизаби; 8. Щ1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гъум. 188-200		
34	Калам цебет1езаби	1	1. Малъараб материал такрар гьаби.			
35	Класстун къват1иб ц1али.					

Лъаялъул ва бажариялъул рахъалъ VIII классалъул ц1алдохъабазда церелъолел аслиял т1алабал

Щ1алдохъабазда лъазе ккола:

- льазарурал асаразул ва гьезул авторазул ц1арал;
- льазарурал асаразул аслиял темаби ва гьезул г1уц1иялъул хасал рахъал;
- льазарурал хабариял асаразул багьадуралги, гьез г1ахьаллъи гьа- булел лъугьа-бахъиназул рахасги;
- адабияталъул теориялдаса баянал;
- программаялда рихьизарун ругел текстал рек1ехъе лъазаризе

Ц1алдохъабазухъа бажаризе ккола:

- хъвадарухъанас г1уц1арал лъугьа-бахъинал пикрудалъ гвангъун цереч1езаризе; лъазабулеб асаралда жаниб;
- пикруябгун художествияб рахъ рагьизе сипатиял раг1абазул к1вар батизе;
- муг1алимас кьураб логикияб суалалда рекъон асаралъул багьаду- разул г1амал-хасият рагьизе;
- художествиял асарал пасих1го ц1ализе;
- минуталда жаниб 120—130 раг1и кколеб хехлъиялда лъазарурал асарал рит1ун , раг1ун ва чвахун ц1ализе
- хабарияб асаралъе, яги гьелъул цо бут1аялъе план бахъизе;
- жиндирго к1алъаялъе план ургъизе;
- жинцаго ц1алараб асаралъе къимат кьезе, гьеб асаралъул багьадураздехун, лъугьа-бахъиназдехун лъугьараб жиндирго бербалагьи загьир гьабизе

Авар адабият 9 класс

№ п/п	Дарсил тема	Саг1тазул къалар	Дарсил тайпа	Дарсил мурад	Рокъобе х1алт1и	Программаялъул аб къо-моц1	Х1ужжаялъулаб къо-моц1
1	Расул Х1амзатовасул г1умру ва адабият х1аракат	1	Г1амлъия-лъул	1. Шаг1ирасул х1акъ. баянал рак1алде щвезари; 2. Расул Х1амзатов-г1акълуялъул ва г1акъиллъиялъул г1аламат бихьизаби; 3. Р. Х1.-Дагъистаналъул ч1ух1и вук1ин лъазе	Расул Х1амзатова-сул г1умру ва хъвадару-хъанлъи		
2	Дир рак1 муг1рузда буго	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Поэмаялда жанир шаг1ирас жиндирго х1акъалъулъ хасиятал загьир гьарун ругеб куц бихьизаби; 2. Нилъерго муг1рузде ва т1абиг1аталде рокьи ц1ик1к1инаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 3-11		
3	Дир Дагъистан. Мац1	1	Ц1ияб дарс малъи	1. «Дир Дагъистан»- инсанасул ва дунялалъул х1акъалъулъ пикрабазул т1ехь бук1ин бици; 2. Нилъер мац1 ц1унизе кколеблъи бич1ч1изаи	Гьум. 23-35		
4	Эбелалде Авар мац1	1	Комбин.	1. Лъималазде эбелалъул рокьул к1одолъи ва гъварилъи, гьезул ургъалида ва рух1алида г1умру унел улбузда цере лъимал кидаго налъулаллъун хут1и бихьизаби; 2. Эбелалъул сипаталда ва ц1аралда цебе шаг1ирасул	Гьум. 49-50		

				недегьлъи ва рек1ел т1еренлъи бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби			
5	Г1абдулмажид Хачалов. Хваразул ц1аралдасан	1	Ц1ияб дарс бици	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ гара-ч1вари; 2. «Бах1арчиги х1алихьатги цого хабалалъ лъола, халкъалъин абуни, цоясе бет1ер къулула, цоясе наг1ана кьола» абураб халкъияб абиялъе баян кьезе; 3. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 54-57		
6	Х1ажи Гъазимирзаев. Васасде	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Шаг1ирасе умумузул г1амал-хасият, хирияб ракь, маг1арул халкъалъул хиралъи бихьизабизе 2. Ц1алдохъабазда адаб-х1урматалъул к1одолъиялъул ва гьелъул гьунаралъул к1одолъи бич1ч1и; 3. Ц1алдохъабазул бажари борхизаби	Гьум. 109-110 Рек1ехъе лъазабизе		
7	Машидат Гъайирбекова. Эбелалъул рак1	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Шаг1иралъул г1умру ва адабияб х1арактчилъиялъул бицине; 2. Ц1алдохъабазул эбелалде дагьабги адаб-х1урмат ц1ик1к1ине гьаби; 3. Ц1алдохъабазул бажари борхизаби	Гьум. 112-113 Рек1ехъе лъазабизе		
8	Фазу Г1алиева. Кини	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Фазул г1умру ва адабияб х1аракат. 2. Советиял г1адамаз рагъулъ бихьизабураб бах1арчилъиялъул бици; 3. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 116-119		

9	Кини	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Аслиял героязе къимат кьей; 2. Маг1арул ч1ужуг1аданалъул г1акъиллъи, сабруялъул к1одолъи бихьизаби. 3. Васасде ва йик1инесей нусалде Халунил бугеб бербалагьи бихьизаби	Гьум. 120-125		
10	Г1умар-Х1ажи Шахтаманов. Къаралазул г1ор Рач1а гьудулзаби.	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Шаг1ирасул лирикаялъул х1акъалъулъ баян кьей 2. Т1абиг1аталде шаг1ирасул бугеб рокьи бихьизаби	Гьум. 187-188 Рек1ехъе лъазабизе		
11	Г1арип Расулов. Хазина	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Г1арип Расуловасул г1умру ва адабияб х1аракат; 2. Хабар ц1али; 3. Аслиял героязул бици	Гьум. 191-195		
12	Хазина	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Хабар ц1али; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Жиндирго х1алт1удехун рокьи бижизаби	Гьум. 195-202		
13	Мух1амад Ах1мадов. Дие бокьун	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 2. Ват1ан, г1умру, г1адамал, жакъасеб къоялъул рохелги, миллияб тарихги-аслияб тема бук1ин лъай	Гьум. 244 Рек1ехъе лъазабизе		
14	Хизгил Авшалумов. Дир мадугьал-дир тушман	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Хъвадарухъанасул г1умру ва адабияб х1аракатчилъиялъул баян кьей; 2. Аслиял героязул бици; 3.Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 247-250		
15	Ах1мадхан Абу-Бакар. Даргиязул ясал	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ баянал. 2. 1-себ бет1ер ц1али	Гьум. 271-274		

16	Даргиязул ясал	1		1. 2 бет1ер ц1али; 2. Разбор гьаби	Гьум. 274-281		
17	Ибрагьим Х1усейнов. Имам Шамилги ягьудияв Юсупги	1	Ц1ияб дарс малъи	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баянал кьезе; 2. Имам Шамилил х1акъалъулъ баян кьезе; 3. Кеч1 ц1али	Гьум. 296-299		
18	Х1асил гьабиялъул дарс	1	Х1асил гьаби	1. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби; 2. Малъаралъул х1асил гьаби			

Лъаялъул ва бажариялъул рахъалъ IX классалъул ц1алдохъабазда церелъолел аслиял т1алабал

Ц1алдохъабазда лъазе ккола:

- эркенлъиялъе г1оло гьабураб маг1арулазул къеркьеялъулги ада- биялъулги хурхен ч1езабизе;
- лъазарурал асаразда жаниб тарихиял хаслъаби ратизе;
- лъазарурал асаразул композиция, сюжет ва сипатал г1уц1араб тартиб;
- лъазарурал асаразул аслиял багьадуразул г1амал-хасияталъул г1аммаб к1вараалъул бицине;
- лъазарурал асаразул жанралъулал хаслъаби ратизе;
- критикиял макъалабазда лъазарурал асараз къимат кьезе;
- программаялда рек1ехъе лъазаризе рихьизарурал текстал рек1ехъе лъазе;

Ц1алдохъабазухъа бажаризе ккола:

- хъвадарухъанас раг1удалъун г1уц1арал художествиял сипатал цереч1езаризе;
- асаралъ рорхулел аслиял суалал ратизе;
- лъазабулеб асаралда жаниб, багьадуразул сипатазул ва сипатияб каламалъул к1вар рагьизе;
- художествиял асарал пасих1го ц1ализе;
- бицунебги хъвалебги жиндирго к1алъаялъул план г1уц1изе;
- хъвадарухъанас раг1удалъун г1уц1арал художествиял сипат-сура- тал цереч1езаризе;

I

- идеябгун-художествияб хаслъиги х1исабалде босун, асаралъул тайпа ч!езабизе. (эпосиябищ, лирикайищ, драмайищ гьеб кколебали);
- асаралъ рорхулел аслиял суалал ратизе;

-малъараб асаралда жаниб сюжеталъул, г1уц1иялъул, героязул об- разазул ва сипатияб каламалъул идеябигун художествияб к1вар рагьизе;

- асаралъул идеяб маг1на рагьизе героясул бугеб к1вар ва авторас гьесие кьолеб къимат батизе;
- асаралъул ва гьелъул героязул х1акъалъулъ лъугьараб жиндирго) пикру кьуч1аблъун гьабизе;
- художествйял, общественниябгун-политикиял, гьединго литера- турияб критикаялъулал текстал бит1ун, дурун, раг1ун ц1ализе;
- художествиял асарал пасих1го ц1ализе;
- бицунебги хъвалебги жиндирго к1алъаялъул план г1уц1изе;
- зах1маталъул темаялда творческиял сочинениял хъвазе (жидерго х1алт1ул х1албихьиялъул кьуч1алда ва малъарал асаразда т1асан);
- общественниябгун-политикияб ва литературияб критикаялъулал макъалабазул къокъаб х1асил хъвазе, гьезие план г1уц1изе;
- цо литературияб асаралда т1асан доклад яги къокъаб к1алъай х1адуризе;